

БАЛКАНСКИТЕ ВОЙНИ В ПОЛЕЗРЕНИЕТО НА ВОЕННИТЕ ИСТОРИЦИ

Подп. д-р Калин Ранчев, д-р Боян Жеков

*Институт „Перспективни изследвания за отбраната“
Военна академия „Георги Стойков Раковски“*

Интересът на хората към войната – това „обществено явление и неизбежно зло“ по определението на българския генерал Никола Жеков, никога няма да изчезне. Неслучайно през XIX в. пруският офицер и военен теоретик Карл фон Клаузевиц пише, че тя „най-много пленява човешкия дух“. Неговата констатация е валидна както за съвременниците на всеки военен конфликт, така и за значителен сегмент от представителите на историческата наука. В крайна сметка, самият „баща на историята“ Херодот е посветил огромната част от своите писания на войните между гърците и персите от V в. пр. Хр., което фактически го превръща в първия военен историк.

Определяйки XX век като „къс“, британският историк Ерик Хобсбом поставя началото му през 1914 г., когато избухва Първата световна война. Нейна „прелюдия“, съгласно дефиницията на Ричард Хол, обаче са Балканските войни. Участието на Царство България в двата военни конфликта в югоизточния кът на Европа от 1912 – 1913 г. без съмнение намира почетно място в героичния (но и трагичен) военен летопис на страната. По категоричен начин то свидетелства за стремежа на народа към постигането на националния идеал – събиране на българското племе под обща държавна стряха. Изследването на Балканските войни и популяризирането на тяхната история има капитално значение за формирането на съвременния български гражданин като личност, притежаваща ясно историческо съзнание, чувство на национална гордост и на отговорност към обществото и не на последно място – уважение и почит спрямо предците, пролели кръв в името на Светистефанския блян.

На 15 юни 2023 г. се състоя националната научна конференция „Балканските войни (1912 – 1913 г.): героизъм и трагизъм“, организирана от Военната академия „Г. С. Раковски“. Форумът се проведе като част от Плана на Националния инициативен комитет за честването на 110 години от Балканските войни под председателството на министъра на отбраната на Република България. Новост представляваше фактът, че за пръв път двата военни конфликта от

1912 – 1913 г. се отбелязаха в тяхната цялост. Така се преустанови досегашната практика да се поставя акцент единствено върху събитията, свързани с Първата балканска война, а случилото се през Втората балканска (Междусъюзническата) война в значителна степен да се подминава и дори да се премълчава. Организаторите на конференцията си дадоха ясна сметка, че загубите и трагизмът са не по-малко поучителни от победите и славата.

Програмата на научния форум съдържаше 45 доклада, разпределени в пленарна сесия и в три панела – „Военни действия“, „Политика, дипломатия и войните“, „Човекът и войната“. Поради големия брой заявки за участие последният панел бе разделен на две части. Дългият списък с докладчици включваше 16 хабилитирани лица – 6 професори с научна степен „доктор на науките“ (двама от Националния военноисторически музей, един от Университета за национално и световно стопанство, един от Софийския университет „Св. Климент Охридски“, един от Военна академия „Г. С. Раковски“ и един от Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“) и 10 доценти (петима от Военна академия „Г. С. Раковски“, трима от Нов български университет, един от Българската академия на науките и един от Националния военен университет „Васил Левски“). Успоредно с тях в програмата присъстваха имената на 7 главни асистенти и асистенти (четирима от Военна академия „Г. С. Раковски“, двама от Българската академия на науките и един от Софийския университет „Св. Климент Охридски“), на други 8 души с образователната и научна степен „доктор“ (сред които един от Научния архив на Българската академия на науките, един от Националния парк с музей „Шипка – Бузлуджа“, един от Министерството на отбраната, един от Регионалния исторически музей – Велико Търново, и един от Държавен архив – Русе), на трима докторанти, на представители на Министерството на отбраната, на Държавна агенция „Архиви“, на Съюза на офицерите и сержантите от запаса и резерва, както и на редица изследователи, съпричастни към българската военна история.

Конференцията откри полк. доц. д-р Димитър Ташков – заместник-началник на Военната академия „Г. С. Раковски“ по учебната и научната част. В своето слово той благодари на участниците за интереса, проявен към организираната от военната Алма матер научен форум, и подчерта значимостта на историческата памет за Балканските войни за изграждането на стабилно гражданско общество като ключов елемент на системата за защита на националната сигурност на страната. След него приветствие към участниците в конференцията от името на министъра на отбраната на Република България отправи заместник-министърът на отбраната генерал-лейтенант от запаса и бивш началник на Военната академия „Г. С. Раковски“ Атанас Запрянов.

Началникът на Военната академия „Г. С. Раковски“ генерал-майор Тодор Дочев изнесе първия и основен доклад на научния форум. Избраната от него тема бе: „Балканските войни и зараждането на българското военно академич-

но образование“. Генерал-майор Дочев проследи възникването на Военното училище, функционирането на различните школи и курсове за подготовка на офицери и процеса по изпращане на офицери за обучение зад граница в периода 1878 – 1912 г. Основно място в неговото изложение заема пътят към създаването на Военна академия през 1912 г. – първата ковачница на кадри с висше военно образование в България. От вниманието на генерал-майор Дочев не убягна и важната тема за ранната история на българския военен периодичен печат. Още в началото на своя доклад той очерта значимостта на темата за зараждането на българското военно академично образование, а и на цялата конференция с думите: „В поуката от уроците на миналото е силата на мъдрите, а те черпят от опита на предците ни, за да не допуснат техните грешки при съграждането на бъдещето“.

След началника на Военна академия „Г. С. Раковски“ доклади изнесоха проф. д.н. Тодор Петров, проф. д.н. Светлозар Елдъров, проф. д.н. Трендафил Митев и проф. д.н. Веселин Янчев. Първият от тях фокусира вниманието на аудиторията върху ключовия въпрос за състава на воюващите сили през Първата балканска война. Стъпвайки на задълбочена критика на изворите и на историографията, проф. Петров анализира в сравнителна перспектива данните за различните армии, участвали във военния конфликт. В своя доклад проф. д.н. Светлозар Елдъров обърна внимание на „ключовата дума на българското висше командване в Балканската война“, а именно „отговорността“. Той детайлно очерта правата и задълженията на Главното командване през 1912 – 1913 г. и потърси отговор на сложния въпрос относно вината за грешките в хода на военния конфликт. На дейността на генерал Георги Вазов като тракийски генерал-губернатор в периода декември 1912 – май 1913 г. бе посветен докладът на проф. д.н. Трендафил Митев. На основата преди всичко на издирени от него архивни документи той очерта многоаспектното и малко познато дело на висшия офицер в администрирането на освободените земи в Източна Тракия. Последен поред, но не и по значимост в пленарната сесия бе докладът на проф. д.н. Веселин Янчев. Стъпвайки върху историко-правния анализ, ръководителят на катедра „История на България“ в Историческия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ представи вътрешните функции на българската армия в периода от края на Втората балканска война до включването на България в Първата световна война. В сърцевината на неговото изложение залегна обстоятелството, че дори след завършека на военните действия през лятото на 1913 г. българската армия продължава да изпълнява отговорни задачи, свързани с опазването на обществения ред и с гарантирането на вътрешната сигурност на страната.

Научният панел „Военни действия“ започна с доклад на доц. д-р Станчо Станчев, който проследи военната подготовка на висшето командване на българската армия за Балканската война. Той подробно очерта постиженията в

това направление, но не спести и някои грешки в хода на подготовката, които впоследствие оказват съществено влияние върху военните действия. Дългогодишният изследовател на българската военна авиация проф. д.н. Димитър Недялков засегна интересната тема за въздушното разузнаване през Балканската война, докато д-р Александър Вълков изнесе нови данни за пехотното въоръжение на армиите, участвали във военните конфликти от 1912 – 1913 г. Докторантът в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ Владимир Терзиев представи участието на 57-и пехотен полк в Първата балканска война въз основа на информацията в бойния дневник на военната част. Твърде любопитен и професионален от военна гледна точка анализ на замисъла за неосъществената атака на османския броненосец „Тургут-Рейс“ в района на град Шаркьой направи кап. I ранг о.з. Румен Тотев. Директорът на Националния музей „Шипка – Бузлуджа“ д-р Чавдар Ангелов проследи участието на българския гарнизон на Одринската крепост във Втората балканска война през 1913 г. Малко изследваната тема за трите образувани военновременни бригади – Серската, Драмската и Охридската, бе представена от Славчо Свиленов.

В научния панел „Политика, дипломация и войните“ доц. д-р Радослав Бонев от Военната академия „Г. С. Раковски“ изнесе доклад на тема „Балканските войни (1912 – 1913 г.) като военноисторически патерн в класическата геополитика“. Използвайки своята задълбочена теоретична експертиза в полето на геополитиката, той анализира по необичаен начин значението на двата военни конфликта. Отличният познавач на темата за българско-румънските отношения Радослав Симеонов от Министерството на отбраната представи доклад под надслов „Румъния и Балканската война“, докато доц. д-р Мирослав от Военната академия „Г. С. Раковски“ осветли мястото и ролята на българското военно разузнаване в Балканските войни. На правителствената промяна в България от лятото на 1913 г. и на нейното отражение върху политиката на страната бе посветен докладът на доц. д-р Владимир Златарски от Българската академия на науките, автор на изследването „Неискрението. България, Румъния и Централните сили (1913 – 1914)“ от 2018 г. Доцент д-р Георги Пеев от Нов български университет представи една чуждестранна гледна точка към Балканската война – тази на френските офицери. „Френска“ тема имаше и докладът на гл. ас. д-р Глория Стоева, озаглавен: „Погледът на френското издание “Correspondance d'Orient” върху българската политика по време на Междусъюзническата война“. Доклад със заглавие „Балканските войни (1912 – 1913 г.) пред погледа на американската дипломация“ изнесе гл. ас. д-р Боян Жеков от Военната академия „Г. С. Раковски“.

Едната сесия на научния панел „Човекът и войната“ започна с доклад на доц. д-р Стоян Николов – ръководител на научна секция „Военноисторически изследвания“ в института „Перспективни изследвания за отбраната“ на Военната

академия „Г. С. Раковски“. Избраната от него тема е „Балканските войни: човешките съдби между героизма и трагизма“. Проблема за човека и войната допълнително обогати доц. д-р Димитър Гюдуров от Нов български университет. В своето изложение той осветли актуалната и любопитна тема за противоепидемичните мерки срещу холерата в българската столица София през Балканската война. Трима представители на Държавния архив – Русе – Толя Чорбаджиева, Даниел Стоянов и д-р Надежда Цветкова, привлякоха вниманието на аудиторията съответно върху Балканската война през погледа на ученик от Русенската мъжка гимназия, отношението спрямо евреите в състава на българската армия по време на двата военни конфликта и дигиталните свидетелства за Балканските войни, съхранение във фондовете на Държавния архив – Русе. Доктор Симеон Цветков от Регионалния исторически музей – Велико Търново, сподели информация на базата на новооткрити архивни документи за участието на руските летци доброволци в Балканската война и за доставката на авиационна техника за българската армия. Историографски преглед на публикациите за Балканските войни в научно списание „История“ направи гл. ас. д-р Албена Симова от Софийския университет „Св. Климент Охридски“, а ас. Яница Петкова от Военната академия „Г. С. Раковски“ изнесе сведения по съществената тема относно нагласите за воюване в българското общество преди 110 години и в момента. Ана Тотолакова и Екатерина Петрова – докторант в Университета по библиотекознание и информационни технологии, докоснаха проблемите за духовенството в българската армия и паметта за Балканските войни.

В другата сесия на научния панел „Човекът и войната“ доц. д-р Марко Златев от Националния военен университет „Васил Левски“ представи реалността и митовете за датата 16 октомври 1912 г. – празникът на Военновъздушните сили. Доклад на тема „Знамената на Опълчението в Балканската война“ изнесе Асен Павлов, а гл. ас. д-р Юлия Златкова от Българската академия на науките и Красимира Чакърова от Държавната агенция „Архиви“ осветлиха респективно дейността на Екатерина Каравелова през Балканските войни и мястото на двата военни конфликта в творбите на художника Константин Щъркелов, запазени в колекциите на Централния държавен архив. С доклад под надслов „Петър Дървингов и Светослав Акрабов за военните победи на Българската армия по време на Балканската война, 1912 г.“ се представи гл. ас. д-р Даниела Вичкова-Нушева от Българската академия на науките, а майор д-р Дочо Николов обогати знанието за действията на 9-а пехотна Плевенска дивизия по време на Втората балканска война, използвайки спомените на фелдфебел Иван Ковашки. Музикалната култура по време на Балканската война бе обект на внимание в доклада на д-р Галя Грозданова Радева, а д-р Цветан Радулов от Научния архив на БАН и подп. гл. ас. д-р Калин Ранчев от Военната академия „Г. С. Раковски“ засегнаха съществената и често пренебрегвана връзка между Балканските войни и българската наука отпреди 110 години.

При закриването началникът на Военната академия „Г. С. Раковски“ генерал-майор Тодор Дочев обобщи резултатите от проведената конференция и отново благодари на участниците за проявения интерес към организирания от военната Алма матер форум. Актуалността и значимостта на конференцията бяха оценени и отразени от национални медии. Нещо повече, докладите на генерал-майор Тодор Дочев, проф. д.н. Тодор Петров, проф. д.н. Светлозар Елдъров, проф. д.н. Трендафил Митев и проф. д.н. Веселин Янчев бяха излъчени в ефира на Военния телевизионен канал. Изложенията по време на научния форум и дискусиите по тях допринесоха за постигането на основната цел на конференцията – обогатяване на знанието за Балканските войни и извличането на поуки за настоящето от героичните и трагични събития отпреди 110 години.

Предстои публикуването на всички доклади от конференцията в сборник.

THE BALKAN WARS IN THE FOCUS OF MILITARY HISTORIANS

✉ **Lt. Col. Dr. Kalin Ranchev, Assist. Prof.**

ORCID iD: 0000-0002-1397-0781

Dr. Boyan Zhekov, Assist. Prof.

ORCID iD: 0000-0001-6347-3049

Defense Advanced Research Institute

Rakovski National Defence College

1504 Sofia, Bulgaria

82, Evlogi i Hristo Georgievi Blvd.

E-mail: k.ranchev@rndc.bg

E-mail: b.zhekov@rndc.bg